

بررسی رابطه بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد در جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال (مورد: مناطق ۲ و ۱۸ شهر تهران)*

سیدرضا نقیب‌السادات^۱

مهسا قانع^۲

چکیده:

این پژوهش با هدف سنجش رابطه بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی (اینترنت و ماهواره) و گرایش به آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد) صورت گرفته است. این پژوهش از نوع کاربردی و از شاخه توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال در مناطق ۲ و ۱۸ شهر تهران و حجم نمونه ۴۰۰ نفر محاسبه گردید. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار پرسشنامه و برای تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی پیرسون، آزمون من-ویتنی و مدل معادلات ساختاری استفاده گردید. نتایج آزمون همبستگی نشان داد که بین تمام ابعاد فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد. نتایج آزمون من-ویتنی نشان داد که بین همه متغیرها به‌جز متغیر مدت بهره‌برداری از فناوری در مناطق ۲ و ۱۸ تفاوت معناداری وجود نداشت. یافته‌های حاصل از مدل معادلات ساختاری نشان داد که نوع استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی بیش از متغیرهای دیگر در تغییرات گرایش به اعتیاد سهم دارد و در میان فناوری‌های نوین ارتباطی، اینترنت بیش از ماهواره در گرایش به اعتیاد نقش دارد.

کلید واژه: فناوری ارتباطی، اینترنت، ماهواره، آسیب اجتماعی، اعتیاد.

* تاریخ وصول: ۹۰/۱۱/۱۶ تاریخ پذیرش: ۹۱/۲/۱۲

۱- استادیار گروه علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی تهران

۲- کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال ghane_h64@yahoo.com

۱- مقدمه و بیان مسأله

جوامع بشری همواره با مشکلات و آسیب‌های بسیاری مواجه بوده‌اند. با توجه به این‌که آسیب‌های اجتماعی بخش قابل توجهی از امور و سرمایه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند و از آن جهت که توجه به آسیب‌ها منجر به پیشگیری و همچنین درمان آسیب‌ها می‌شود، این امر همواره مورد توجه انسان‌ها در دوره‌های مختلف واقع شده است و به آنها با نگاه معرفت‌شناختی و دانش مسلط عصر خویش نگریسته و در پی تبیین چرایی و چگونگی آنها بوده‌اند. از آسیب‌های اجتماعی که جامعه همواره با آن درگیر است می‌توان به «اعتیاد» اشاره کرد.

فناوری‌های نوین ارتباطی، از جمله عواملی است که تأثیر بسیار زیادی بر ظهور انحرافات اجتماعی، آسیب‌ها و وقوع بزهکاری دارد. استفاده از فناوری‌های نوین از جهات مختلف قابل بررسی است. به دلیل نبود ضوابط و مقررات جهانی و الزامات ناشی از آن، در اینترنت و تلویزیون‌های ماهواره‌ای هیچ‌گونه تضمینی وجود ندارد که همه گروه‌ها و انجمن‌ها در جهت و سیر اهداف انسانی فعالیت کنند، زیرا در کنار گروه‌ها و انجمن‌های مفید، گروه‌های نابهنجار نیز دیده می‌شوند. به علاوه، بعضی از افرادی که به دلیل کمبود فضاهای تفریحی و آموزشی در جامعه، در منزل و با فضای مجازی مشغول می‌شوند، به تدریج نوعی انزوای را پیش می‌گیرند که در نهایت باعث منزوی شدن آنان از اجتماع می‌شود. منزوی شدن بهره‌برداران و ارتباط با افرادی که در دنیای واقعی وجود خارجی ندارند و وجود گروه‌های نابهنجار که در فضای مجازی فعالیت می‌کنند، ممکن است آثار نامطلوب در رفتارهای اجتماعی بهره‌برداران ایجاد کند.

بخشی از آسیب‌های فناوری نوین ارتباطی و یا ارتباط این فناوری با گرایش به آسیب‌های اجتماعی، با ناآگاهی بخش عمده‌ای از بهره‌برداران نیز مرتبط است و این عامل در کنار فقدان یک درک مشترک بین مدیران و مسئولین، شرایط پیچیده‌ای را برای امر مقابله با آسیب‌های ناشی از فناوری‌های نوین ارتباطی رقم زده است. از آنجا که اینترنت و تلویزیون‌های ماهواره‌ای به عنوان مهمترین فناوری‌هایی هستند که در جمع‌آوری، ذخیره، پردازش و انتشار اطلاعات مختلف به شکل تصویری، صدا و متن استفاده می‌شوند و استفاده از آنها در ایران به طور چشم‌گیری گسترش یافته است، در این پژوهش از اینترنت و ماهواره به عنوان مهمترین شاخص‌های عینی فناوری‌های نوین ارتباطی-اطلاعاتی تمرکز می‌گردد. به علاوه، با توجه به این‌که برخی آسیب‌های اجتماعی در مقایسه با دیگر آسیب‌ها ملموس‌تر هستند و قابلیت سنجش بیشتری را دارند، به بررسی مسأله اعتیاد می‌پردازیم.

در حال حاضر مهمترین عامل برای افزایش کنترل و نظارت بر بهره‌برداری، شناخت رابطه استفاده از این فناوری‌ها و نوع آسیب‌های پدیدار شده در بهره‌برداران است. برای کاهش آسیب‌های اجتماعی منبعث از فناوری‌های نوین ارتباطی لازم است، ابتدا رابطه آنها بررسی شود و بنابر نوع رابطه‌ای که وجود دارد راه‌کارهای مناسبی جهت پیشگیری و کاهش آسیب‌ها ارائه گردد. با توجه به این که تاکنون جنبه ارتباط این فضاها با مجازی با آسیب‌های اجتماعی مورد مطالعه قرار نگرفته و تحقیقی در این زمینه به ثبت نرسیده است، انجام پژوهشی در این زمینه از اهمیت شایانی برخوردار است. بنابراین، با توجه به اهمیت ارتباط بین فناوری‌های نوین ارتباطی و اعتیاد و روند فزاینده کسانی که (به طور عمده جوانان) در کشور از طریق اینترنت با خدمات و اطلاعات مربوط به انواع مواد مخدر آشنا می‌شوند، پژوهش حاضر در پی آن است که رابطه بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد را مورد بررسی قرار دهد. در واقع، این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی چه رابطه‌ای با گرایش به اعتیاد دارد؟

۲- مبانی نظری پژوهش

مبانی نظری پژوهش در سه بخش تدوین گردیده است: فناوری‌های نوین ارتباطی، آسیب اجتماعی (اعتیاد) و ارتباط بین فناوری‌های ارتباطی و آسیب اجتماعی (اعتیاد). نهایتاً با بازبینی پیشینه پژوهش، چارچوب مفهومی پژوهش ارائه می‌گردد.

۳- فناوری‌های نوین ارتباطی

در دنیای امروز انقلاب فناوری‌های ارتباطی-اطلاعاتی (ماهواره و اینترنت) جنبه‌های مختلف زندگی انسان را تحت تأثیر قرار داده است (نقیب‌السادات، ۱۳۸۹، ۵). فناوری اطلاعات در بردارنده سخت‌افزار، نرم‌افزار، انسان‌افزار و شبکه‌افزار است که فرآیند پویای اطلاعات، در قالب اثربخشی این تکنولوژی امکان‌پذیر است (مسدا^۱، ۲۰۰۳).

اینترنت انقلابی عظیم در دنیای ارتباطات است که مرز جغرافیایی نمی‌شناسد (لینر و دیگران^۲، ۲۰۰۱). تعریف اینترنت به دلیل سیال بودن آن دشوار است (کاستیگن^۳، ۱۹۹۹، ۷۸). از نظر دیمگیو^۴ «اینترنت» شبکه‌ای الکترونیکی از شبکه‌هایی است که خانه‌ها و دفاتر کاری را به یکدیگر متصل می‌سازد و مردم از

1-Mesda

2-Leiner, et al

3-Costigan

4-Dimaggio

آن برای تبادل پست الکترونیک، مشارکت در فضاهای تعاملی گوناگون و مشاهده سایت‌های اطلاعاتی «شبکه گسترده جهانی»^۱ بهره می‌گیرند (دیمگیو، ۲۰۰۳، ۳) و «مک کوایل»^۲ آن را چنین تعریف می‌کند: «نظام گسترده جهانی شبکه‌های به هم پیوسته که با استفاده از زیرساخت ارتباطات دور در حال حاضر شمار زیادی از انواع مبادلات و ارتباطات کامپیوتری را پشتیبانی می‌کند و در برگیرنده رایزنی^۳ بانک‌های اطلاعاتی، سایت‌ها و صفحه‌های وب، برهم‌کنش‌هایی به صورت گفتگو، پست الکترونیک و انواع مختلفی از معاملات مالی و تجاری الکترونیک است» (مک‌کوایل، ۲۰۰۵، ۵۵۸). در عصری که فراارتباطات نامیده می‌شود، به سختی می‌توان منکر متغیری چنین قدرتمند در عرصه زندگی بشر شد. اگر چه بنا به تعریفی فناوری سازماندهی دانش برای مقاصد علمی به کار می‌رود (بانز^۴، ۱۹۸۸، ۲۷)، اما نباید زوایای منفی و ناهنجار آن را نادیده گرفت. امروزه رسانه‌های جمعی یکی از پیچیده‌ترین عناصر قابل طرح در انحرافات اجتماعی هستند. توسعه اینترنت فراهم‌کننده پشتوانه مادی مناسب برای گسترش فردگرایی شبکه‌ای به عنوان الگوی مسلط جامعه‌پذیری است (کاستلز^۵، ۲۰۰۱، ۱۳۱). اگرچه اینترنت امروزه مانند تلفن یک نیاز اساسی محسوب نمی‌شود، اما دارای خصوصیتی است که سبب جذب جوانان می‌شود (اسکینز^۶ و دیگران، ۲۰۰۳، ۳) و زمان زیادی نخواهد گذشت که اهمیت آن به اهمیت تلفن برسد (مکنا^۷، ۲۰۰۰، ۲۷). واژه انگلیسی satellite از کلمه لاتین satells به معنی همراه، دنباله‌رو یا محافظ شخصی گرفته شده است (یونچی، ۱۳۸۱، ۱۱). ماهواره وسیله‌ای است که برای گردش به دور زمین یا سیاره‌ای دیگر، به فضا پرتاب می‌شود (معمدنژاد، ۱۳۷۱، ۲۹۴). اغلب کشورها از اواسط دهه ۱۹۹۰ برنامه‌هایی را برای بهره‌وری ملی از ماهواره به اجرا گذاشته‌اند که از جمله آنها می‌توان به استفاده از برنامه کانال‌های ماهواره‌ای خارجی، برای بالابردن حجم، نوع و کیفیت کانال‌های در دسترس مردم کشور اشاره کرد. هدف این نوع بهره‌برداری، جبران نقصان‌های کمی و کیفی تولیدات و محتوای کانال‌های تلویزیونی مرسوم و جلب توجه مخاطبان به کانال‌های کنترل شده است که برای پیشگیری از قرارگرفتن افراد در معرض پیام‌های مخرب فرهنگی و سیاسی کانال‌های نامطلوب صورت می‌گیرد (پراتکانیس و آرسنون، ۱۳۷۹، ۱۷).

۴- اعتیاد

مسئله اجتماعی «تعبیری است از انحرافات و ناهنجاری‌های اجتماعی که در سطح جامعه اتفاق می‌افتند، با این تفاوت که انحراف یا ناهنجاری اجتماعی زمانی به مسئله اجتماعی تبدیل می‌گردد که با

1-World Wide Web

2-MaQuail

3-consultation

4-Barnes

5-Castells

6-Skinner, et al

7- Mckenna

ارزش‌ها و منافع تعداد زیادی از مردم مغایرت داشته باشد و آن عده از مردم در مورد ضرورت تغییر آن وضعیت هم‌صدا باشند» (صدیق سروسستانی، ۱۳۸۷، ۱). اعتیاد به مواد مخدر مشتق از تریاک از جمله انحرافات اجتماعی است که برای قرن‌های متمادی یک مسأله اجتماعی تلقی نمی‌شد و کشورهای اروپایی مصرف آن را تا قرن نوزدهم بد نمی‌دانستند (شیخاوندی، ۱۳۸۴، ۴۳۱).

تحقیقات تاریخی نشان می‌دهد که استفاده از مواد مخدر در گذشته صرفاً به بزرگسالان محدود می‌شد؛ در اوایل دهه ۱۹۷۰ استفاده از مواد مخدر ناگهان در میان جوانان و نوجوانان شایع شد و ابعاد همه‌گیر آن به صورت مسأله‌ای جهانی درآمد (ستوده، ۱۳۸۵، ۱۸۵) مواد مخدر را بر اساس تأثیری که بر سیستم عصبی می‌گذارند می‌توان به سه دسته عمده تقسیم کرد:

۱. محرک‌ها (بالابرنده‌ها)^۱: مانند کوکائین، کراک، کافئین، نیکوتین و آمفتامین‌ها.
۲. کندکننده‌ها (پایین‌برنده‌ها)^۲: مانند الکل، مواد افیونی (تریاک، هروئین، مرفین و آسپرین) و باربیتورات‌ها.

۳. توهم‌زها^۳: مانند ال اس دی^۴ و اکستازی^۵ (صدیق سروسستانی، ۱۳۸۷، ۱۷۴). هر یک از این مواد مخدر مسائل اجتماعی خاص خود را دارد و در رفتار اجتماعی نیز آثار فراوانی بر جای می‌گذارند (محمدی اصل، ۱۳۸۵، ۱۱۱). در مورد مسائل اجتماعی و جرم نظریات زیادی مطرح شده است که از جمله آنها نظریه عمومی فشار اگینو^۶ (۱۹۹۵، ۲۰۵) ناکامی منزلتی کوهن (صدیق سروسستانی، ۱۳۸۷، ۴۵-۴۶) و نظریه تفاوت ارتباط (پیوند افتراقی) ساترلند و کرسی^۷ (۱۹۶۶، ۷۶) اشاره کرد.

۵- ارتباط فناوری ارتباطی و گرایش به اعتیاد

۵-۱- تعامل اینترنت و اعتیاد

پیشرفت فناوری و جهانی‌شدن تجارت، علاوه بر ایجاد فرصت‌هایی برای توسعه اجتماعی، فرصت‌های زیادی را برای اشکال سنتی و نوین جرایم ایجاد کرده است. جرایمی که با استفاده از امکانات اینترنتی انجام می‌شود، مستلزم استفاده از منابع نسبی کمتری است و ارتکاب این جرایم در فضایی رخ

1-Stimulators=uppers

2-depressants=downers

3-Hallucinogens = Psychedelics

4-LSD

5-MDMA=Ecstasy

6-Agnew

7-Sutherland, cresse

می‌دهد که افراد در آن حضور فیزیکی ندارند. همچنین در بسیاری از کشورها این گونه جرایم تعریف نشده‌اند یا به درستی تعریف نشده‌اند؛ بنابراین خطرات درگیرشدن در این دسته از جرایم بیشتر و احتمال ردیابی و دستگیری مجرمان بسیار کم است (INCB به نقل از علیوردی‌نیا، ۱۳۸۷، ۱۶۰).

اطلاعات قابل دسترسی در اینترنت درباره انواع مواد مخدر، توسط افراد و گروه‌های مختلف با اهداف و انگیزه‌های متفاوت تولید می‌شوند. برخی از آنها از اینترنت جهت گسترش دامنه فروش خود و درگیرکردن جوانان در رفتارهای غیرقانونی، استفاده می‌کنند (علیوردی‌نیا، ۱۳۸۷، ۱۶۱). بسیاری از وب-سایت‌ها با فراهم‌نمودن طیف وسیعی از اطلاعات مربوط به مواد مخدر و ملزومات آن مروج فرهنگ سوء مصرف مواد مخدرند و برخی به طور غیرمستقیم باعث ترویج مصرف موادند. این دسته از متخلفان به طور فزاینده‌ای از فناوری‌های نوین و پیچیده‌تر برای مخفی کردن فعالیت‌ها و هویت‌شان استفاده می‌کنند (توتس، ۲۰۰۴).

۵-۲- تعامل ماهواره و اعتیاد

زنجیر رسانه‌های جهانی و متحدان آنها در جهان سرمایه‌داری، اکثر انسان‌ها را به مصرف‌کنندگان غیرفعال تبدیل می‌کند. بهره‌مندی کشورهای توسعه یافته غربی از روساخت‌ها، روبناهای اطلاعاتی و ابزارهای فناوری‌های ارتباطی چون ماهواره‌ها، موجب برتری آنها در عرصه تحمیل زیرساخت‌های ارتباطی (شامل اندیشه و فرهنگ) به فرهنگ‌های دیگر شده است (ببران، ۱۳۸۱). پخش مستقیم برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره‌ها در طول ۱۰ سال گذشته به عنوان یک مسأله جهانی مورد توجه کشورهای مختلف قرار گرفته و در این میان، کشورهای دارای حساسیت‌ها و ملاحظات فرهنگی و سیاسی توجه بیشتری به آن نشان داده‌اند (کاریگس^۱، ۱۹۹۴، ۱۱۴). افول فرهنگ از پیامدهای عمومی برنامه‌های ماهواره‌ای است. مشکل دیگر اینجاست که ماهواره امروزه وسیله‌ای برای وقت‌گذران و عاملی برای سکون و رکود انسان است (قورچی‌بیگی، ۱۳۸۸، ۶۴).

۶- چهارچوب نظری

با توجه به نظریه‌های مطرح‌شده در زمینه فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به آسیب‌های اجتماعی، به نظر می‌رسد رویکرد تحلیل شبکه می‌تواند ارتباط نظری میان متغیر مستقل (نوع بهره‌برداری از اینترنت) و متغیر وابسته (گرایش به اعتیاد) را برقرار سازد.

اینترنت تنها یک ابزار ارتباطی نیست، بلکه امکانات بسیار متنوعی در آن وجود دارد (از جمله اخبار، وبلاگ‌ها، موسیقی و فیلم) که استفاده از آنها فعالیتی اجتماعی محسوب نمی‌شود. در همین راستا ولمن دو گونه استفاده از اینترنت را بر می‌شمارد، استفاده‌های اجتماعی مثل ایمیل و چت و استفاده‌های غیراجتماعی مثل وبگردی و دانلود موسیقی. از نظر کراوت نوع استفاده از اینترنت می‌تواند در اثرات اینترنت نقش ایفا نماید. به عقیده کراوت زمانی که تکنولوژی، کاربر و کاربرد تغییر می‌کند، اثرات اینترنت بر زندگی اجتماعی افراد هم تغییر می‌کند (کراوت و دیگران^۱، ۲۰۰۱، ۲۳). اینترنت احتمال ایجاد رابطه میان افراد متفاوت و توان شخص برای دستیابی به منابع بیشتر (به ویژه اطلاعات بیشتر و متنوع‌تر) را فراهم می‌آورد (سهرابی حقیقت، ۱۳۸۵، ۶۶).

نظریه وابستگی مخاطب می‌تواند رابطه نوع بهره‌برداری (ماهواره) و گرایش به اعتیاد را تبیین کند. در این نظریه پیام بر دانش و رفتار افراد مؤثر است، در افراد انفعال به وجود می‌آورد و مخاطب را دچار بی‌حسی می‌کند (رزاقی، ۱۳۸۱، ۸۷). افراد به اشکال مختلف نیازهایشان را با رسانه‌ها رفع می‌کنند و هر فرد ممکن است در زمینه مختلف از رسانه‌ها به طور متفاوت استفاده کند. اگر نیاز فرد به گونه‌ای باشد که در دنیای واقعی قابل دسترس نباشد، در دنیای مجازی به دنبال رفع آن نیاز می‌گردد و افراد می‌توانند محتواهای متفاوتی را برگزینند که فراتر از نیازی که مخاطب به دنبال رفع آن است بر گرایش‌های آنها مؤثر واقع شود (لیتل، ۱۳۸۴، ۷۸).

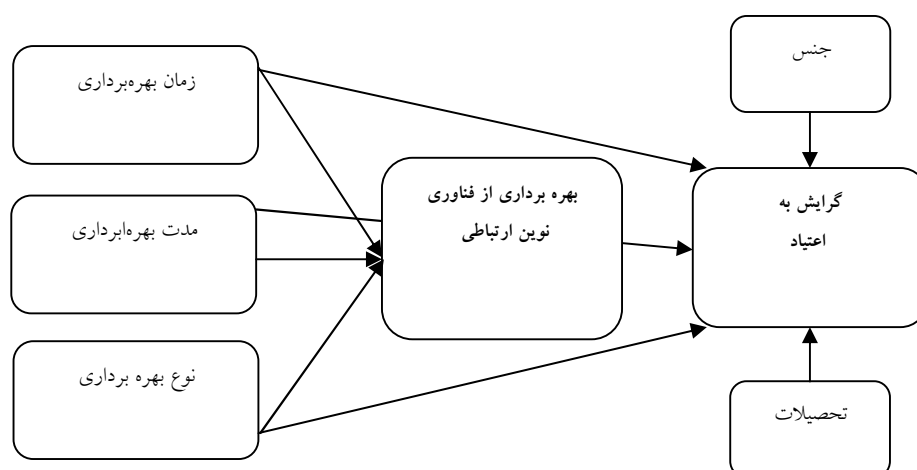
نظریه مبادله و جامعه‌شناسی رفتاری می‌تواند رابطه دو متغیر مدت بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد را تبیین کند. جامعه‌شناسی رفتاری با رابطه میان تاثیر رفتار کنشگر بر محیط و تاثیر این رفتار بر رفتارهای بعدی کنشگر سرو کار دارد (ریتزر، ۱۳۸۹، ۴۳۰).

افزایش مدت بهره‌برداری از اینترنت مستلزم این است که کاربر سایر روابط اجتماعی خودش را به حداقل ممکن برساند. مدتی که فرد صرف استفاده از اینترنت می‌کند، اگر بدون در نظر داشتن برنامه‌ای مشخص باشد، امکان مواجهه با وبسایت‌های مربوط به تبلیغ و مصرف مواد مخدر یا افراد در چت‌روم‌ها که در این زمینه فعال هستند، افزایش می‌یابد. بنابراین یک فرد آسیب‌دیده که زمینه اجتماعی و روانشناختی گرایش به مواد مخدر را دارد، چنانچه با «فرصت‌های» دسترسی به دارو مواجه شود، در معرض اعتیاد به مواد مخدر قرار می‌گیرد (حسینی، ۱۳۸۷، ۶).

نظریه کاشت می‌تواند ارتباط نظری بین دو متغیر مدت استفاده از ماهواره و گرایش به اعتیاد را برقرار سازد. گربنر عقیده دارد که تلویزیون به لحاظ عمق و نفوذ قابل ملاحظه‌اش، نیروی فرهنگی قدرتمندی است (گوتتر، ۱۳۸۴، ۳۱۰). نظریه کاشت به پیامدهای ساده و فراگیر استفاده زیاد از رسانه‌ها اشاره دارد.

مطابق این نظریه تلویزیون (و نیز تلویزیون‌های ماهواره‌ای) تأثیر طولانی‌مدت اندک، تدریجی و مستقیم اما فزاینده و مهم بر مخاطبان خود به جای می‌گذارد (مک‌کوایل، ۱۳۸۵، ۳۷۸).

برای فرضیه‌های رابطه متغیرهای جنس، تحصیلات و گرایش به اعتیاد می‌توان به تئوری کاشت مبنی بر این‌که تلویزیون برای تأثیر بر مخاطب با متغیرهای دیگری (سن، جنس، تحصیلات، مطالعه خبر) در تعامل قرار می‌گیرد، استناد کرد (سورین و تانکارد، ۱۳۸۶، ۳۹۲). برای فرضیه رابطه زمان بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد، می‌توان به پایان نامه آقای سهرابی حقیقت که در آن رابطه زمان استفاده از اینترنت با انزوای اجتماعی سنجیده شده است، استناد کرد.

شکل شماره ۱: مدل مفهومی پژوهش

۷- روش‌شناسی

روش تحقیق این کار پژوهشی، روش پیمایشی می‌باشد که در آن از تکنیک پرسشنامه استفاده شده است. تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی بوده و از دیدگاه ماهیت و موضوع جزء مطالعات «توصیفی-همبستگی» است. جامعه آماری این تحقیق را جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال ساکن شهر تهران (مناطق ۲ و ۱۸) که از ماهواره و اینترنت بهره‌برداری می‌کنند، تشکیل می‌دهند. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تلفیقی و ترکیبی با دو تکنیک چند مرحله‌ای و اتفاقی استفاده شده است. به این صورت که از هر منطقه (۲ و ۱۸) دو میدان اصلی، دو خیابان اصلی، دو خیابان فرعی و دو پارک محلی انتخاب شد. از افراد واقع در این مناطق با ۳ سوال پیش فرض (سن؟ آیا به اینترنت و ماهواره دسترسی دارید) پرسشنامه تکمیل شد. با توجه به این که امکان سنجش گرایش افراد در زمینه اعتیاد دشوار است و مردم تمایلی پاسخ مستقیم به سؤالات ندارند و معمولاً گرایش خود را به اعتیاد بیان نمی‌کنند، در این پژوهش به جای سنجش گرایش

افراد به اعتیاد، نظر آنها در مورد گرایش به اعتیاد پرسیده شده است. چون اطلاعاتی از تعداد افراد ۱۵ تا ۳۰ سال مناطق ۲ و ۱۸ شهر تهران که به بهره‌برداری از اینترنت و ماهواره می‌پردازند، در دسترس نبود، از فرمول نمونه‌گیری کوکران برای جامعه نامحدود استفاده شد که تعداد نمونه ۳۸۴ نفر برآورد شده است. این پژوهش در سطح تحلیل خرد صورت گرفته است و واحد تحلیل آن، فرد می‌باشد. به منظور تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شده که میزان آن ۰/۸۶ است. برای تعیین اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار محتوایی^۱ نوع صوری استفاده شده است. جدول شماره ۱ نیز نحوه عملیاتی کردن مفاهیم پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۱. شاخص‌سازی و ابعادسازی

متغیرها	ابعاد	مولفه	شاخص
متغیر مستقل	بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی	اینترنت	زمان بهره‌برداری
			مدت بهره‌برداری
			نوع بهره‌برداری
	ماهواره	مدت بهره‌برداری	زمان
			نوع بهره‌برداری
			مدت بهره‌برداری
متغیر وابسته	اعتیاد	مواد مخدر	بهره‌برداری از فناوری چقدر موجب گرایش به مواد می‌شود
		قرص‌های روان-گردان	بهره‌برداری از فناوری چقدر موجب گرایش به قرص‌های روان‌گردان می‌شود
		مشروبات الکلی	بهره‌برداری از فناوری چقدر موجب گرایش به مشروبات الکلی می‌شود
		سیگار	بهره‌برداری از فناوری چقدر موجب گرایش به سیگار می‌شود

در این پژوهش برای آزمون فرضیه‌های تحقیق متناسب با سطح سنجش متغیرها از آزمون استقلال، ضریب همبستگی و ضریب همبستگی اسپیرمن و ضریب همبستگی پیرسون در قالب بسته نرم‌افزاری Spss استفاده می‌شود و در صورت تأیید فرضیه‌های تحقیق برای برقراری روابط علی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته از نرم‌افزار Lisrel استفاده می‌شود.

1-Content Validity

۸- یافته‌ها

۸-۱- تحلیل یافته‌ها بر اساس آزمون‌های آماری

جدول ۲. نتایج آزمون‌های آماری

رابطه معنادار	سطح معناداری	ضریب همبستگی	آزمون همبستگی	فرضیه
وجود دارد	۰/۰۳	۰/۲۶	پیرسون	بین زمان بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد
وجود دارد	۰/۰۲	۰/۲۴	پیرسون	بین مدت بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد
وجود دارد	۰/۰۱	۰/۳۴	پیرسون	بین نوع بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد
وجود دارد	۰/۰۲	۰/۳۰	پیرسون	بین بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد
وجود دارد	۰/۰۳	-۰/۲۷	اسپیرمن	بین تحصیلات و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد
وجود دارد	۰/۰۲	۰/۲۶	کای اسکوار	بین جنس و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد

با توجه به جدول فوق، نتایج آزمون‌های همبستگی نشان می‌دهد، در فاصله اطمینان ۹۵٪ سطح معناداری برای متغیرهای بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی (زمان بهره‌برداری، مدت بهره‌برداری و نوع بهره‌برداری) و گرایش به اعتیاد از سطح معنی‌داری استاندارد ($\alpha = ۰.۰۵$) کمتر است. بنابراین بین بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی (زمان بهره‌برداری، مدت بهره‌برداری و نوع بهره‌برداری) (اینترنت و ماهواره) و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به مقادیر ضریب همبستگی (که بین ۲۰ تا ۴۰ می‌باشد) شدت این روابط متوسط و جهت رابطه مستقیم است.

همچنین با توجه به نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن در فاصله اطمینان ۹۵٪ سطح معناداری برای متغیرهای (تحصیلات، جنس) و گرایش به اعتیاد، از سطح معنی‌داری استاندارد ($\alpha = ۰.۰۵$) کمتر است. بنابراین بین تحصیلات و گرایش به اعتیاد و جنس و گرایش به اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به مقدار شدت رابطه تحصیلات و گرایش به اعتیاد متوسط و جهت رابطه معکوس است. همچنین برای بررسی تفاوت میان گرایش زنان و مردان به اعتیاد می‌توان فرضیه‌ای به شکل زیر تدوین نمود. به نظر می‌رسد بین گرایش زنان و مردان به اعتیاد تفاوت معنی‌داری وجود دارد. با توجه به نتایج آزمون مان-ویتنی گرایش مردان به اعتیاد بیش از گرایش زنان به اعتیاد است.

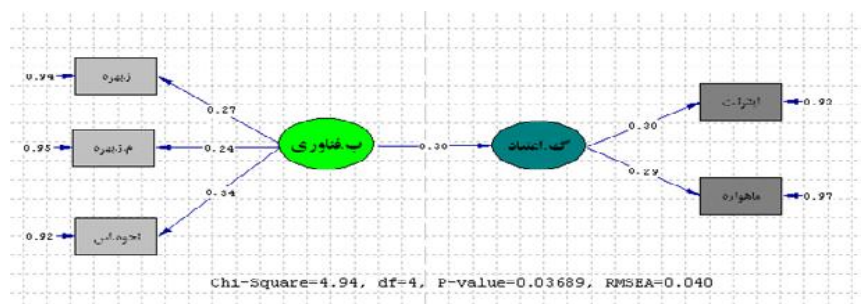
جدول ۳. نتایج آزمون آماری مان-ویتنی

مؤلفه‌ها	طبقه‌بندی	تعداد	میانگین رتبه‌ها	سطح معنی‌داری
گرایش به اعتیاد	زنان	۲۰۰	۱۷۷/۲۴	۰/۰۲
	مردان	۲۰۰	۲۱۶/۸۳	

۲-۸- مدل معادلات ساختاری

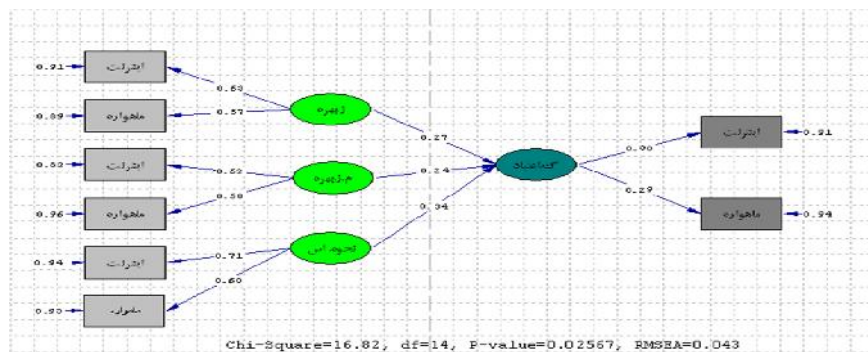
در ادامه صحت مدل اندازه‌گیری مدل رابطه دو متغیر بین بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد بررسی می‌شود که این کار توسط مدل معادلات ساختاری انجام می‌گیرد. مقدار کای اسکور مدل با درجه آزادی ۱۴ برابر با ۱۶/۸۲ می‌باشد. بر این اساس نسبت کای اسکور به درجه آزادی مدل ۱/۱ به دست آمده که نشان می‌دهد برازش مدل در حد قابل قبولی است. **RMSEA** مدل ۰/۰۴۳، **P-value** مدل ۰/۰۲۶، شاخص برازندگی (**GFI**) برابر ۰/۹۴، شاخص تعدیل یافته برازندگی (**AGFI**) برابر ۰/۹۵ است. این موارد نشان دهنده برازش مناسب مدل است. در شکل ۲ مدل رابطه بین ابعاد بهره‌برداری از فناوری‌های نوین و گرایش به اعتیاد در حالت معنی‌داری ترسیم شده است.

شکل ۲. مدل اندازه‌گیری بهره‌برداری از فناوری‌های نوین و گرایش به اعتیاد در حالت تخمین استاندارد

همانگونه که در شکل شماره ۳ نشان داده شده است مقدار کای اسکور مدل با درجه آزادی ۴ برابر با ۴/۹۴ می‌باشد. بر این اساس نسبت کای اسکور به درجه آزادی مدل ۱/۱ به دست آمده که نشان می‌دهد برازش مدل در حد قابل قبولی است.

شکل ۳. مدل اندازه‌گیری بین بهره‌برداری از فناوری‌های نوین و گرایش به اعتیاد در حالت تخمین استاندارد

RMSEA مدل ۰/۰۴۰، P-value مدل ۰/۰۳۷، شاخص برازندگی (GFI) برابر ۰/۹۴، شاخص تعدیل یافته برازندگی (AGFI) برابر ۰/۹۵ است. این موارد نشان دهنده برازش مناسب مدل است. جدول شماره ۴ مقادیر مدل مسیر نهایی را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴ - جدول مقادیر مدل مسیر نهایی

سطح	مقدار	مقدار	مقدار	روابط مستقیم متغیرها در مدل	
$P < 0.01$	۱۷.۹۰	۰.۱	۰.۶۳	اینترنت	زمان بهره‌برداری
$P < 0.01$	۱۶.۸۱	۰.۱	۰.۵۷	ماهواره	
$P < 0.01$	۱۷.۹۰	۰.۱	۰.۶۳	اینترنت	مدت بهره‌برداری
$P < 0.01$	۱۶.۹۳	۰.۱	۰.۵۸	ماهواره	
$P < 0.01$	۱۹.۲۳	۰.۱	۰.۷۱	اینترنت	نحوه استفاده
$P < 0.01$	۱۸.۱۳	۰.۱	۰.۶۰	ماهواره	
$P < 0.01$	۹.۱۰	۰.۱	۰.۳۰	اینترنت	گرایش به اعتیاد
$P < 0.01$	۸.۸۹	۰.۱	۰.۲۹	ماهواره	
$P < 0.01$	۸.۶۳	۰.۱	۰.۲۷	زمان بهره‌برداری	گرایش به اعتیاد
$P < 0.01$	۸.۲۲	۰.۱	۰.۲۴	مدت بهره‌برداری	
$P < 0.01$	۱۰.۹۰	۰.۱	۰.۳۴	نحوه استفاده	
$P < 0.01$	۱۰.۹۸	۰.۱	۰.۳۰	بهره‌برداری از فناوری	

۹- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

- با بررسی تئوری‌های مطرح‌شده در چهارچوب نظری تحقیق مشخص شد که تئوری‌های تحلیل شبکه، نظریه وابستگی مخاطب، نظریه مبادله و نظریه کاشت می‌توانند رابطه متغیرهای بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به اعتیاد را تبیین کنند.

- افزایش زمان بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی می‌تواند به میزان ۲۷ درصد سبب افزایش گرایش به اعتیاد در بین جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال شود.

- افزایش مدت بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی می‌تواند به میزان ۲۴ درصد سبب افزایش به اعتیاد در بین جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال شود. بنابراین نظریه مبادله و نظریه کاشت به خوبی توانسته‌اند فرضیه مورد نظر را پشتیبانی کنند. این نتیجه با بخشی از مفروضات نظری سید حسن حسینی در مقاله «تحلیل جامعه‌شناختی رابطه اینترنت و اعتیاد به مواد مخدر» همخوانی دارد. در این پژوهش سؤال مطرح‌شده این است که ویژگی‌ها و توانمندی‌های اینترنت تا چه میزان ابتلا به مواد مخدر را در پی دارد و یا برعکس تا چه میزان می‌تواند در پیشگیری یا کاهش ابتلا به مواد مخدر مؤثر باشد، که بر اساس نظریه مبادله یک فرد آسیب‌دیده که زمینه اجتماعی و روانشناختی گرایش به مواد مخدر را دارد، چنانچه با «فرصت‌های» دسترسی به دارو مواجه شود، در معرض اعتیاد به مواد مخدر قرار می‌گیرد (حسینی، ۱۳۸۷، ۸) و نظریه کاشت استفاده مداوم از یک وسیله ارتباطی تأثیری فزاینده بر مخاطب دارد (مک‌کوایل، ۱۳۸۵، ۳۷۸). چنانچه مخاطب در برنامه‌های ماهواره با به صورت مستقیم یا غیرمستقیم با مصرف مواد اعتیادآور مواجه شود، این امر می‌تواند منجر به گرایش وی به اعتیاد گردد.

- افزایش بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی در زمینه تفریحی - سرگرمی، دوستیابی و فیلم و سریال، می‌تواند منجر به افزایش گرایش به اعتیاد شود. بنابراین نظریه تحلیل شبکه و نظریه وابستگی مخاطب به خوبی توانسته‌اند فرضیه مورد نظر را پشتیبانی کنند. در تئوری تحلیل شبکه فرد در گروهی قرار می‌گیرد که بیشترین مشترکات را با او دارد، بنابراین سعی در هماهنگی بیشتر با گروه دارد. در این صورت چون امکان کنترل فرد توسط گروه وجود دارد امکان این که فرد به مسأله‌ای مانند اعتیاد سوق داده شود کاهش می‌یابد و این مسأله در صورتی که افرادی که فرد با آنها در تبادل است مصرف مواد اعتیادآور برای آنها یک هنجار پذیرفته‌شده باشد امکان گرایش فرد به مواد اعتیادآور افزایش می‌یابد. در استفاده غیراجتماعی از اینترنت چون استفاده کاملاً فردی است و هیچ امکان کنترلی بر روی فرد وجود ندارد و اطلاعات تسهیل‌کننده مصرف مواد مخدر در اینترنت وجود دارد، بنابراین امکان گرایش فرد به مواد مخدر بیشتر است. این نتایج با پژوهش نظری آقای اکبر علیوردی‌نیا در مقاله‌ای با عنوان «اینترنت و سوءمصرف مواد (مخدر)» همخوانی دارد که بر اساس آن تعداد زیادی وبسایت در سراسر جهان وجود دارد که از آنها به منظور فروش مواد مخدر استفاده می‌شود و به این منظور دلالتان مواد مخدر از چت‌روم‌های خصوصی در وبسایت‌ها استفاده می‌کنند.

- افزایش بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی، می‌تواند به میزان ۳۰ درصد سبب افزایش گرایش به اعتیاد در بین جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال شود.

- جنسیت با افزایش گرایش به اعتیاد رابطه دارد. به عبارت دیگر جنسیت افراد می‌تواند به میزان ۲۶ درصد سبب تغییر در گرایش به اعتیاد در بین جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال شود.
- افزایش تحصیلات، می‌تواند به میزان ۲۷ درصد سبب کاهش گرایش به اعتیاد در بین جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال شود.

۱۰- پیشنهادات

با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و نظرات پاسخگویان در زمینه رفع آسیب‌های فضای مجازی می‌توان پیشنهادات کلی زیر را ارائه داد:

- ۱- بررسی فناوری‌های ارتباطی در رسانه‌های جمعی و معرفی مزایا و معایب آنها
- ۲- ایجاد امکانات محیطی مناسب جهت گذران اوقات فراغت
- ۳- متنوع کردن برنامه‌های رسانه‌های داخلی متناسب با علائق اقشار مختلف
- ۴- جلب اعتماد مردم در زمینه اخبار و اطلاعات رسانه‌های داخلی
- ۵- وجود مدیریت کارآمد در زمینه حوزه فضای مجازی
- ۶- توجه به ابعاد مثبت فضای مجازی
- ۷- تقویت زیرساخت‌های علمی، آموزشی و پژوهشی در شناخت ابعاد فضای مجازی
- ۸- ارائه ملاک‌ها و معیارهای مناسب جهت سازماندهی امکانات حوزه فضای مجازی

جدول ۵. پیشنهادات بر مبنای اهداف کاربردی

نام سازمان	شیوه سازماندهی
آموزش و پرورش	آشنانمودن دانش‌آموزان با عوامل تأثیرگذار در زمینه کاهش آسیب‌های اجتماعی، آموزش مهارت‌های زندگی در مدارس در راستای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	تشویق و تقدیر از فیلم‌ها با مضمون آسیب‌های اجتماعی، ارائه تسهیلات به مطبوعات که در زمینه آسیب‌های اجتماعی به چاپ مقالات در این زمینه اقدام کرده‌اند
صدا و سیما	اطلاع‌رسانی درباره آسیب‌های اجتماعی و اخبار آسیب‌های اجتماعی شهر، اطلاع‌رسانی درباره شیوه‌های کنترلی و جلوگیری از آسیب‌ها توسط خانواده‌ها، اطلاع‌رسانی درباره مبارزه با آسیب‌های اجتماعی
سازمان بهزیستی	ایجاد سامانه‌های مشاوره و فوریت‌های اجتماعی برای آسیب‌دیدگان
کمیته امداد امام(ره)	توانمندسازی محرومین و اقشار آسیب‌پذیر به‌ویژه زنان سرپرست خانوار و سالمندان
شورای فرهنگ عمومی	شناسایی و ارزیابی آسیب‌های اجتماعی، تهیه و تدوین طرح‌های عملیاتی و کاربردی برای کاهش آسیب‌های اجتماعی، ارتقای فرهنگ عمومی
سازمان‌ها و تشکل‌های غیر دولتی	با تأثیرگذاری در وضع و اجرای سیاست‌های اجتماعی، در نقش‌های مختلفی مثل مشاور دولت و گاه حتی به عنوان بازوی اجرایی سیاست‌های اجتماعی دولت‌ها

سازمان زندان ها	کمک به خانواده های آسیب دیده در راستای بهبود و وضعیت آسیب پذیر آنها ، داشتن جلسات آموزشی و مشاوره ای برای زندانیان آسیب
مخابرات	امکان استفاده از خدمات مشاوره فوری بر روی تلفن و موبایل
شهرداری	ایجاد سکوی آموزشی با استفاده از شبیه‌سازی آسیب‌های فیزیکی و مجازی امکان بازی کاربر بر اساس سناریوهای مختلف برای آموزش در جهت مقابله با آسیب‌ها

۱۱- پیشنهادات پژوهشی

- در پژوهش‌های بعدی به دلیل اطمینان از این مسأله که گرایش به اعتیاد ناشی از استفاده از بهره‌برداری از فناوری می‌باشد بهتر است متغیر مداخله‌گر مانند انزوای اجتماعی (در تحقیق وارد شود).
- به جای بررسی دو فناوری، یک فناوری، به صورت عمیق‌تر مورد بررسی قرار گیرد.
- رابطه بهره‌برداری از فناوری‌های ارتباطی با سایر آسیب‌های اجتماعی بررسی شود.
- در این زمینه می‌توان پژوهش‌های کیفی درباره اعتیاد اینترنتی و اعتیاد به مواد مخدر انجام گیرد.

فهرست منابع

- ۱- ببران، صدیقه، ۱۳۸۱، جهانی‌شدن فرهنگ و بحران هویت، نشریه پژوهش و سنجش، سال نهم، شماره ۳۰ و ۳۱.
- ۲- پراتکانیس، آنتونی و الویت ارسنون، ۱۳۷۹، عصر تبلیغات، کاووس سید امامی و سید محمد صادق عباسی، سروش.
- ۳- حسینی، سیدحسن، ۱۳۸۷، تحلیل جامعه‌شناختی رابطه اینترنت و اعتیاد به مواد مخدر، اینترنت و آسیب‌های اجتماعی، سلمان.
- ۴- رزاقی، افشین، ۱۳۸۱، نظریه‌های ارتباطات اجتماعی، پیکان.
- ۵- ریتزر، جورج، ۱۳۸۹، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، محسن ثلاثی، علمی و فرهنگی.
- ۶- ستوده، هدایت‌الله، ۱۳۸۵، آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)، آوای نور.
- ۷- سهرابی حقیقت، محمدهادی، ۱۳۸۵، بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت (در میان کاربران کافی‌نت‌های تهران)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۸- سورین، ورتر جوزف و جیمز تانکارد، ۱۳۸۱، نظریه‌های ارتباطات، ترجمه علیرضا دهقان، دانشگاه تهران.
- ۹- شیخاوندی، داور، ۱۳۸۴، جامعه‌شناسی انحرافات و مسائل جامعه‌ی ایران، قطره.
- ۱۰- صدیق سروسستانی، رحمت‌الله، ۱۳۸۷، آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی)، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- ۱۱- علیوردی‌نیا، اکبر، ۱۳۸۷، اینترنت و سوء مصرف مواد (مخدر)، اینترنت و آسیب‌های اجتماعی، سلمان.
- ۱۲- گونتر، بری، ۱۳۸۴، روش‌های تحقیق رسانه‌ای، مینو نیکو، اداره کل پژوهش‌های سیما.
- ۱۳- لیتل، استیفن جان، ۱۳۸۸، نظریه‌های ارتباطات، سید اکبر میر حسینی، ویراسته: علی قاسم‌نژاد جمعی، سید مرتضی نوربخش، جنگل.
- ۱۴- محمدی‌اصل، عباس، ۱۳۸۵، درآمدی بر جامعه‌شناسی انحرافات رفتاری نوجوانان (بزهکاری نوجوانان)، حق-شناس.
- ۱۵- مک‌کویل، دنیس، ۱۳۸۵، درآمدی بر نظریه‌های ارتباطات جمعی، پرویز اجلالی، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- ۱۶- معتمدنژاد، کاظم، ۱۳۷۱، وسایل ارتباط جمعی، (ج ۱)، دانشگاه علامه طباطبایی.

- ۱۷- یونچی، پرستو، ۱۳۸۱، بررسی برنامه‌های ماهواره‌ای دیجیتال (تحلیل محتوای شبکه FTV, ONYX, RTL11 و بررسی ارائه پدیده‌های نوآورانه و بکارگیری تصاویر مستهجن در این برنامه‌ها، LEONARDO, VOX)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- 18- Agnew, Robert (1995). "Strain and Subcultural Theories of Criminality" in Joseph F. Sheley (Ed) *Criminology: A Contemporary Handbook* 2nd ed, Belmont, California: Wadsworth.
- 19- Barnes, Sondrob, Z.D (1988). *Making ICT Meaning Ful in Teaching 3Toll*. Ed. Amnc D. Lokburn. London: P.C.P
- 20- Castells.M. (2001) *The internet galaxy: Reflections on the internet, business and society*. New York. Oxford university press.
- 21- Cornwell, B. and Lundgren, D.C. (2001) *Love on the internet: Involvement and misrepresentation in romantic relationships in cyberspace vs. realspace*. Computers in human behaviour, 17: 197-211.
- 22- DiMaggio, P .Hhargittai, E. Newman, W.R. and Robinson, J.P. (2001). *Social implications of internet*. Annual review sociology, (27).
- 23- Karhigesu, R. (1994). *Broadcasting deregulation in Asian nations*. Media Culture & Society, 16 (1).
- 24- Kraut, R., Lundmark, V., Patterson, M., Kiesler, S. and Mukapadhyay, T. (1998). *Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being?* American psychologist, 53
- 25- Leiner, Barry M. et al. (2001). *A Brief History of the Internet*. URL: <http://www.isco.org/internet/history/brief.html>.
- 26- McKenna, K.Y.A. and Bargh, J.A. (2002). Can you see the real me? activation and expression of the true self on the internet. *Journal of social issues*. 58(1): 33-48.
- 27- McQuail, D., (2005). *McQuail's mass communication theory*. 5th edition. Sage publications. London.
- 28- Mesda, k.l and Erov.e (2003). *Information and communication technology, industry survey*. [online]. Available at: <http://www.mesda.com>.
- 29- Skinner Norman C. (2003). *Systematic Review of Health Behavior Change Research*. Univercity of Toronto, p.2-12.
- 30- sutherland ,edwin H.and donald R.cressey(1966). principles of criminology. 7th ed. philadelphia: lippincontt.